

ДЕКОРАТИВНІ ВИДИ ТА ФОРМИ РОДУ В'ЯЗОВИХ (*ULMUS* L.) У ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЇХ В ОЗЕЛЕНЕННІ

За літературними джерелами розглянуто використання видового складу роду в'язових (*Ulmus* L.) у масивах, групових посадках, алейних та вуличних насадженнях, у вигляді солітера перспективного та переднього плану, а також у вигляді формових живих огорож. Представники цього роду введені в культуру з давніх часів і мають безліч садових форм, які доцільно використовувати в озелененні.

Ключові слова: *Ulmus* L., *Ulmus laevis* Pall., *Ulmus scabra* Mill., *Ulmus carpinifolia* Gled., декоративні форми, крона, солітер, озеленення.

Вступ. До роду *Ulmus* L., як зазначає В.Я. Заячук [2], належать великі, понад 30 м заввишки, листопадні дерева, переважно першої величини. Листо-розміщення почергове, дворядне, галуження симподіальне. На пагонах ніколи не формується верхівкова брунька. Після припинення росту пагона його верхня частина відмирає. Пагони деяких в'язів мають коркові нарости, характерні для молодих рослин на сухих освітлених місцях. Листки в'язів інколи на одному пагоні можуть відрізнятися розміром і формою. За дослідженнями А.І. Колеснікова [3], рослини швидкорослі, за сприятливих умов довговічні, розмножуються насінням, кореневою поростю, відводками, щепленням. Широко використовуються в зеленому будівництві, а також у лісорозведенні, мають цінну деревину. Рід включає близько 16 видів, що ростуть у помірному поясі Європи, Азії та Північної Америки.

Об'єкт досліджень: види та форми роду в'язових (*Ulmus* L.).

Методи досліджень: біологічні, екологічні та лісівничі.

Результати досліджень. На цей час представники роду *Ulmus* L. широко використовують в озелененні, у садах і парках, групових і одиночних посадках. Щільна крона в'язів, як в жодного іншого дерева, затримує пряму сонячну радіацію. Мають безліч садових форм, які розмножуються щепленням на основному виді [6]. Найбільш поширеними видами роду *Ulmus* L. у Правобережному Лісостепу України є *U. laevis*, *U. scabra*, *U. carpinifolia*.

В'яз гладкий або звичайний (*Ulmus laevis* Pall.), за дослідженнями С.І. Кузнецова [5], дерево висотою до 25-30 (35) м заввишки з красивою широкою, еліптичною кроною і тонкими, звисаючими гілками. Молоді пагони пухнасті, пізніше гладкі, світло-бурі, блискучі. Кора дорослих дерев буро-коричнева, відшаровується тонкими пластинками. Листки довгасто- або округлояйцеподібні, зверху загострені, в основі нерівнобокі, по краю двічі гостропильчасті з серповидними зубцями; зверху темно-зелені, голі, знизу світло-зелені, м'яко-волосисті. Морозостійкий. Тіньовитривалий. Засуху переносить задовільно. Досить газостійкий, але міські умови (на сухих ґрунтах) переносять погано, швидко суховершинить, і довговічність в таких умовах змен-

¹ Уманський НУС;

² Придністровський ДУ ім. Т.Г. Шевченка, Молдова

шується до 20-30 років, тоді як за сприятливих умов зростання досягає віку до 400 років.

Як встановив А.І. Колесніков [3], декоративними формами *U. laevis* є:

- золотисто-строката (f. *aureo-variegata* hort.) – із золотисто-строкатим листям;
- сріблясто-строката (f. *argenteo-variegata* hort.) – із сріблясто-строкатим листям;
- червона (f. *rubra* hort.) – з червоним листям;
- вирізна (f. *incisa* Woff.) – з розсіченим листям і виїмками між ними;
- липолиста (f. *tiliaefolia* hort.) – з серцеподібно-округлим листям, що нагадують листя липи.

U. laevis – велике гарне ширококронне дерево з темно-зеленим листям, восени лілово-бурого забарвлення. Використовується у вигляді солітерів і в групових посадках, досить ефектний в алейних, а також у рядових вуличних і придорожніх насадженнях (табл. 1). Декоративні форми гарні солітерами або невеликими групами [7].

В'яз шорсткий (*Ulmus scabra* Mill.) або **Ільм гірський** (*Ulmus glabra* Huds., *Ulmus montana* With.), за характеристикою В.І Білоуса [1], дерево з широкою, округлою, густою кроною, що досягає в оптимальних умовах висоти до 30 (40) м. Кора на стовбурах темно-коричнева, довго залишається гладкою, гілки темно-бурі, молоді пагони густоопушені. Листя велике, завдовжки 8-17 см і шириною 5-8 см, оберненояйцевидної або еліптичної форми, темно-зелене. Вимогливий до ґрунтів, погано переносить сухість ґрунту та його засоленість. Тіньовитривалий, морозостійкий. Добре переносить міські умови (досить газостійкий), а також стрижку. Досягає віку до 200-300 років.

За дослідженнями А.І. Колеснікова [3], формами *U. scabra* є:

а) за характером росту і форми крони:

- пірамідальна (екзонська) – f. *exoniensis* (C. Kohd.) Rehd. (f. *fastiligiata* Rehd.) – із стислою вузькопірамідальною кроною, трапляється в парках України;
- Кампердоуна – f. *camperdownii* (Henry) Rehd. – з округлою кроною та пониклими гілками;
- плакуча – f. *pendula* (Loud.) Rehd. – з горизонтально розкидистими основними гілками, що створюють плосковершинну крону з довгими повислими молодими гілками;
- низька – f. *nana* Rehd. – карликова, повільноросла форма, висотою до 2 м з дрібним листям;

б) за формою листя:

- крупнолиста – f. *macrophylla* hort. – з дуже великими листками;
- курчава – f. *crispa* (Wild.) Rehd. – з вузькими глибоконадрізано-зубчастими листками, із закрученими зубчиками, повільно- та низькоросла форма;
- рогата – f. *cortuna* (David) Rehd. – з 3-5 лопасними (у верхній частині) листками;

в) за кольором листя:

- жовта – f. *lutescens* (Dipp.) Rehd. – з жовтим листям;
- жовто-строката – f. *aureo-variegata* hort. – з жовто-строкатим листям;
- пурпурова – f. *purpurea* (Dipp.) Rehd. – з молодим листям пурпурового кольору;
- темно-пурпурова – f. *atropurpurea* (Spaeth) Rehd. – з темно-пурпуровим листям.

U. scabra – велике красиве дерево, придатне для посадки у великих садах і парках у вигляді перспективного солітера, в групах, масивах (разом з дубом, кленом, гостролистим, липою), в алеїній посадці, а також у вуличних насадженнях; форми гарні солітерами і невеликими групами (табл. 1) [6].

В'яз граболистий (берест, карагач) (*Ulmus carpinifolia* Gled., *Ulmus foliaceae* Gilb.), за даними Н.А. Кохно [4], дерево висотою до 20-30 (40) м, з розлогою густою кроною, до 10 м у діаметрі, та тонкими темно-бурими пагонами. Листя темно-зелене, блискуче, нерівнобоке, різноманітне за формою і величиною, зверху голе, знизу з рідкими волосками. Відмінно переносить стрижку і добре утримує штучно надану форму. У сприятливих умовах довголітній – доживає до 300 років, у міських умовах рідко живе більше 50 років. Як зазначає А.І. Колесніков [3], основні декоративні форми *U. carpinifolia* відрізняються від типової будовою крони, обрисом і забарвленням листя:

- Вебба (капюшоновидна) (f. *Webbiana* Rehd.) – з вузькопірамідальною кроною і оригінальним листям, зверху темно-зеленим, блискучим, знизу попелястим, листки по всій довжині згорнуті у вигляді капюшона верхньою стороною всередину, нижньою назовні;
- Дамп'єра (f. *Dampieri* (Wesm.) Rehd.) – з вузькопірамідальною кроною і широкояйцеподібним листям, глибоко подвійно зубчастим, скученим на коротких гілках;
- Вреде (f. *Wredei* (Juehlke) Rehd.) – схожа на попередню форму, але з жовтим листям;
- Коопмана (f. *Koopmannii* (Spaeth) Rehd.) – красиве дерево зі щільною яйцевидно-овальною кроною;
- пірамідальна (корнуельський ільм) (f. *cornubiensis* (West.) Rehd.) – з вузькопірамідальною кроною, висхідними гілками і темно-зеленим, зверху гладким листям;
- плакуча (f. *pendula* (Henry) Rehd.) – з тонкими пониклими гілками;
- куляста (f. *umbraculifera* (Trautv.) Rehd.) – з густою, правильною, округлою кроною та невеликим яйцевидно-еліптичним листям, часто зверху злегка хвилястим;
- витончена (f. *gracilis* Spaeth Rehd.) – аналогічна кулястій формі, але з більш дрібними гілочками і листям;
- золотиста (f. *aurea* (Morr.) Rehd.) – із золотистим листям;
- Вангутта (f. *Vanhouttei* (Schelle) Rehd.) – з жовтим листям;
- сріблясто-строката (f. *argenteo-marginata* (West.) Rehd.) – з листям, поцяткованим білими плямами і смужками;
- широколиста сріблясто-строката (f. *latifolia argenteo-marginata* hort) – форма схожа до попередньої, але з більш широкими листками;
- багряниста (f. *purpurascens* (Schneid.) Rehd.) – з дрібним (2-3см) листям пурпурового кольору;
- пурпурна (f. *purpurea* (Wesm.) Rehd.) – з темно-пурпуровим листям.

Представники виду *U. carpinifolia* використовуються в садах і парках – групами, а в лісопарках – у невеликих масивах у складі інших порід, також у вуличних насадженнях. Для вулиць з неширокими тротуарами особливо хороша куляста форма, вона ж використовується в регулярно оформлених ділянках садів та парків. Форми з оригінальною плакучою та пірамідальною кроною, а також із своєрідною формою та кольором листя використовуються

у вигляді солітерів та групами. Типова форма використовується також для створення стрижених живих огорож і більш високих зелених стін [7]. Узагальнене використання *U. carpinifolia* наведено в табл.

Табл. Використання деревних порід за типами посадок

Назва породи	Головні типи посадок						
	масиви	групи	солітери		алеїні наса-	вуличні	живі огорожі, формовані
			переднього плану	перспективні	дження	насадження	
В'яз гладкий або звичайний (<i>Ulmus laevis</i> Pall.)	–	+	–	+	+	+	–
В'яз шорсткий (<i>Ulmus scabra</i> Mill.)	+	+	–	+	+	+	+
В'яз граболистий (<i>Ulmus carpinifolia</i> Gled.)	–	+	+	–	+	+	+

Аналізуючи дані табл. видно, що *U. laevis* використовується в групових посадках, у вигляді перспективного солітера, а також в алеїних та вуличних насадженнях. *U. carpinifolia* – у групових, алеїних та вуличних насадженнях, у вигляді солітерів переднього плану та формованих живих огорож. Найбільш широко використовується *U. scabra* в масивах, групових посадках, алеїних та вуличних насадженнях, у вигляді перспективного солітера, а також у вигляді формових живих огорож.

Висновки:

1. До роду *Ulmus* L. належать великі, понад 30 м заввишки, листопадні дерева, переважно першої величини. Рід включає близько 16 видів, що ростуть у помірному поясі Європи, Азії та Північної Америки.
2. Найбільш поширеними видами роду *Ulmus* L. у Правобережному Лісостепу України є *U. laevis*, *U. scabra*, *U. carpinifolia*.
3. Для успішного росту представникам роду *Ulmus* L. необхідний свіжий, родючий, пухкий ґрунт, але вони можуть зростати і в край посушливих умовах. Добре переносять обрізку, за сприятливих умов довголітні. Декоративні форми використовуються в озелененні, в садах і парках, групових і одиночних посадках. Введені в культуру з давніх часів і мають безліч садових форм, які розмножуються щепленням.
4. Найбільш декоративними формами виду *U. scabra* є: f. *pendula*, f. *nana*, f. *fastigiata*, f. *argenteo-marginata*, f. *macrophylla*, які використовуються в озелененні міста Умань.

Література

1. Білоус В.І. Декоративне садівництво (основи квітництва, дендрології та озеленення) : підручник / В.І. Білоус. – Умань, 2005. – 296 с.
2. Заячук В.Я. Дендрологія : підручник / В.Я. Заячук. – Львів : Вид-во "Апріорі", 2008. – 656 с.
3. Колесніков А.И. Декоративная дендрология / А.И. Колесніков. – М. : Изд-во "Лесн. пром-сть", 1974. – 704 с.
4. Кохно Н.А. Деревья и кустарники культивируемые в УССР / Н.А. Кохно. – К. : Вид-во "Наук. думка", 1986. – 720 с.
5. Кузнецов С.И. Деревья и кустарники, культивируемые в УССР / С.И. Кузнецов, П.Я. Чуприна, Ю.К. Подгорный. – К. : Вид-во "Наук. думка", 1985. – 200 с.

6. Лесная энциклопедия. – В 2-х т. / под ред. А.М. Прохоров. – М. : Изд-во "Советская энциклопедия", 1986. – 1280 с.

7. Справочник растений. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://www.ogorodnik.in.ua/plant/Ulmus.php>.

Масловатая С.А. Леонтьак Г.П. Декоративные виды и формы рода вязовых (*Ulmus* L.) в Правобережной Лесостепи Украины и использование их в озеленении

По литературным источникам рассмотрено использование видового состава рода вязовых (*Ulmus* L.) в массивах, групповых посадках, аллейных и уличных насаждениях, в виде солитера перспективного и переднего плана, а также в виде формовых живых изгородей. Представители данного рода введены в культуру с древних времен и имеют множество садовых форм, которые целесообразно использовать в озеленении.

Ключевые слова: *Ulmus* L., *Ulmus laevis* Pall., *Ulmus scabra* Mill., *Ulmus carpini-folia* Gled., декоративные формы, крона, солитер, озеленение.

Maslovata S.A., Leontyuk G.P. Decorative types and forms genus Elm (*Ulmus* L.) in elder Ukraine use their landscaping.

According to literary sources examined using species of the genus Elm (*Ulmus* L.) in the arrays, group plantings, path and street stands, as tapeworm perspective and foreground as well as molded hedges. Representatives of the kind introduced into the culture since ancient times and have many garden forms, which can be used in landscaping.

Keywords: *Ulmus* L., *Ulmus laevis* Pall., *Ulmus scabra* Mill., *Ulmus carpini-folia* Gled., decorative forms, crown, solitaire, landscaping.

УДК 581.165.7:635.043:582.866

Аспір. І.І. Миколайко¹ –
Уманський НУС

ВИРОЩУВАННЯ САДЖАНЦІВ ОБЛІПХИ КРУШИНОПОДІБНОЇ (*HIPPORHAE RHAMNOIDES* L.) МЕТОДОМ ЗЕЛЕНОГО СТЕБЛОВОГО ЖИВЦЮВАННЯ З ІЗОЛЬОВАНОЮ КОРЕНЕВОЮ СИСТЕМОЮ В ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

На основі результатів дослідження і аналізу літературних джерел розглянуто основні агротехнічні прийоми вирощування саджанців обліпихи крушиноподібною з ізольованою кореневою системою, які передбачають зелене стеблове живцювання, вкорінення, стимулювання біологічно активною речовиною, дорощування та застосування добрив, що забезпечує отримання якісного садивного матеріалу в агроекологічних умовах Правобережного Лісостепу України. Визначено оптимальні строки зеленого живцювання, типи пагона та його метамерність, об'єм контейнерів. Вивчено особливості дорощування вкорінених зелених стеблових живців сортів обліпихи в контейнерах до стандартних розмірів. Обґрунтовано доцільність застосування добрив.

Ключові слова: живці, вкорінення, приріст, біологічно активна речовина, контейнери, садивний матеріал, дорощування, добрива.

Вступ. Розвиток садівництва в Україні, освоєння інтенсивних технологій розмноження та вирощування плодкових і ягідних культур, зміна структури і сортового складу насаджень, введення в культуру нових сортів та видів потребує розширення виробництва садивного матеріалу. Технології виро-

щування садивного матеріалу постійно вдосконалюються в бік підвищення якості та зниження собівартості. Основним способом розмноження більшості плодкових культур є вегетативне розмноження, зокрема зелене стеблове живцювання [8].

Вирощування садивного матеріалу плодкових і ягідних культур нерідко супроводжується багаторазовими пересадками рослин. Внаслідок чого через пошкодження кореневої системи спостерігаються значні втрати саджанців. Практика показує, що найбільш висока приживлюваність спостерігається під час садіння рослин з непошкодженою кореневою системою. Такий матеріал, з ізольованою кореневою системою, вирощують в контейнерах [9]. Аналіз літературних джерел відносно використання контейнерів для вкорінення живців показав, що даний спосіб має низку переваг та недоліків [1-4].

Однак у більшості випадків зелені живці в контейнерах укорінюються гірше, ніж звичайним способом на грядках. Укорінені рослини часто поступаються контролю за своїм розвитком, що пояснюється зменшенням площі живлення і перегрівом кореневої системи [7]. Кореневласне вирощування сортів та форм обліпихи крушиноподібною з закритою кореневою системою та всебічне дослідження біології їх розвитку та розмноження, безумовно, актуальне. У зв'язку з цим було поставлено завдання прискорити регенераційні процеси у живців обліпихи крушиноподібною, підвищити їх стійкість до несприятливих умов після пересадження, що свою чергою дасть змогу підвищити ефективність розмноження, це особливо важливо у разі вегетативного розмноження низки садових рослин.

Завдання цієї серії дослідів полягає у визначенні оптимальних строків, типу живця та його метамерності, впливу біологічно активної речовини, оптимального об'єму контейнерів, оцінюванні ефективності способу вкорінення та дорощування в зв'язку з сортовими особливостями.

Методика досліджень. Дослідження проведено в розсадниках Уманського національного університету садівництва і Національного дендрологічного парку "Софіївка" НДІ НАН України. Об'єктами досліджень були закономірності прояву регенераційної здатності сортів обліпихи крушиноподібною (Вітамінна, Київський янтар, Либідь) та чоловічої форми сорту Алей. Живцювання і вивчення регенераційної здатності проводили за загальноживаними методиками [6-8].

Для вкорінення живців використовували високогабаритні надземні споруди (тепліці сезонного використання) з автоматично регульованим режимом дрібнодисперсного зволоження. Субстратом для вкорінювання слугувала суміш торфу (рН 6,9) і чистого річкового піску у співвідношенні 4:1. Температура повітря у середовищі укорінювання становила 30-35 °С, субстрату – 20-24 °С. Відносна вологість повітря – у межах 80-90 %, інтенсивність оптичного випромінювання – 200-250 Дж/м²·с.

У схему дослідів було включено варіанти, де факторами мінливості виступали сорти, строки заготівлі та висаджування живців на вкорінення (1-10.VI, 1-10.VII, 1-10.VIII), зона пагона (апикальна, медіальна, базальна), біологічно активна речовина ауксинової природи (10 %-ний розчин калійної солі α-нафтилоцтової кислоти (КАНО) у концентрації водного розчину

¹ Наук. керівник: проф. А.Ф. Балабак, д-р с.-г. наук